

JOGALKOTÓI ZSINÓRMÉRTÉK, AVAGY A FELEK SZERZŐDÉSSZEGÉSÉNEK ELKERÜLÉSÉT SEGÍTŐ ÉS BIZTOSÍTÓ SZERZŐDÉSI JOGI ALAPELVEK A HATÁLYOS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVBEN

BERGENDI-RÁCZ DIÁNA
doktoranda (KRE ÁJK DI)

„Az állam, a jogrend az akaratmegegyezéshez háromféleképpen viszonyulhat: ellenségesen, közömbösen vagy támogatóan.”¹

1. Bevezetés

A szerződést kötő fél, legyen akár gyakorlott, vagy teljesen járatlan a jellemzően kisebb jelentőségű paktumok megkötésének területén, sok esetben természetes jogérzékére és esetlegesen élettapasztalatára hallgatva állapotodik meg a másik féllel az adott jogügylet részleteiről. Természetesen a komplexebb és számos gazdasági, pénzügyi és műszaki kérdést magában foglaló szerződések esetében már jogi ismeretekkel rendelkező személyek bevonására is sor kerül. Közös azonban a két megközelítésben, hogy az állam *bonus pater familias* gondossággal megalkotta azokat az alapelveket, amelyek a szerződéskötés során mindkét fél érdekét szolgálják, és bizonyos határokat szabnak annak érdekében, hogy a szerződés megkötését követően az egyező akarral létrejött jognyilatkozat a benne foglaltaknak megfelelően joghatás kiváltására legyen alkalmas. A magyar polgári jog fejlődés során szem előtt tartva a római jogi és német jogi hagyományokat, valamint később a nemzetközi magánjogban ismert és széles körben alkalmazott megoldásokat, a jogalkotók – elismert jogtudósok szakértelmére támaszkodva – megalkották azokat az alapelveket, amelyek mind a régi Ptk.-ban,² mind a hatályos Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (továbbiakban: Ptk.) megtalálhatóak.³ A polgári

1 EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1979, 27.

2 A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

3 Lásd bővebben: KENYERES János, LOVÁSZY Csaba, MÉHES Tamás, PÉTERFALVY Attila, SÁRKÖZI Szabolcs, TÖRÖK Gábor: *A magánjog alapjai*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2007, 13-20.; EÖRSI i.m. 23-41.; VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog – általános rész*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 37-38.; SÁRKÖZY Tamás: *Az új Polgári Törvénykönyv*

jogban, azon belül is a szerződések jogában megtalálható és alkalmazandó alapelvek történeti kialakulásától jelen tanulmány eltekint, így helyezve előtérbe a témában szereplő mai alapelvek kifejtését, és fektetve hangsúlyt azok bővebb tárgyalására.

2. Az általános alapelvek jelentősége

A Ptk. a Bevezető rendelkezések esetében olyan konkrét normákat is megfogalmaz, „amelyeknek az általános, az egész kódexre kiható jelentősége indokolja a kiemelt elhelyezést. A Bevezető rendelkezések között megfogalmazott alapelvek tömören kifejezik a törvény egészének eszmei alapját, szellemiségét, és közvetlen segítséget adnak a jogalkalmazás számára.⁴ Négy alapelvet sorol fel és szabályoz a Ptk., amely végigható követelményként jelenik meg benne: a törvény szabályainak értelmezésére vonatkozó általános tételt,⁵ jóhiszeműség és tisztesség elvét,⁶ az adott helyzetben elvárható magatartás követelményét⁷ és a joggal való visszaélés tilalmát.⁸ „A Ptk. indokolása nem utal arra konkrétan, hogy ezek az alapelveket joghézag esetén, szabályozási hiányok pótlására is alkalmazni lehetne. Mivel e törvény [...] az alapelvektől elkülöníti az általános jelentőségű konkrét szabályokat, egyértelműnek tűnik a Ptk.-nak az az alapvonása, hogy speciális szabályok alkalmazása nélkül nem engedi pusztán az alapelvekre épülő ítélethozatalt.”⁹

A Ptk. törvényi indokolása kitér arra, hogy „nem tekinti valamennyi magánjogi viszonyban érvényesülő, általános követelménynek a kölcsönös együttműködés elvét; azt elsősorban a szerződéses viszonyok körében alkalmazható elvként fogja fel, és ezért a szerződések általános szabályainak élére helyezi. A szerződési jogon kívül (például a társasház belső viszonyaiban,

előkészítésének folyamata – újdonságai – utóélete. *Magyar Jog*, 2017/11., 657-667., KÉSMÁRKI -MÉSZÁROS Gyöngyi: A szerződési szabadság elve. *Themis: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata*, 2013/1., 129-141.

- 4 Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2016. augusztus 15.
- 5 Ptk. 1:2.§ (1) bek.: E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.
- 6 Ptk. 1:3.§ (1) bek.: A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.
- 7 Ptk. 1:4.§ (1) bek.: Ha e törvény eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.
- 8 Ptk. 1:5.§ (1) bek.: A törvény tiltja a joggal való visszaélést.
- 9 PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári jog - Az új Ptk. - magyarázata I/VI*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2013. 48.

a közös szülői felügyelet gyakorlása körében stb.) e törvény a konkrét normák megfelelő megfogalmazásával kívánja előmozdítani az érintett jogalanyok együttműködési készségét. Nem mondja ki [...] a tulajdon védelmének elvét¹⁰ sem, mivel azt olyan alkotmányos alapelvnek tekinti, amelynek érvényre juttatásáról az egész jogrendszer gondoskodik. A tulajdon védelmének a polgári jogi jogviszonyokban a kódex konkrét normái segítségével kell érvényt szerezni, s ezért az Alaptörvény mellett külön jogágazati alapelv megfogalmazása nem szükséges. Hasonló okból nem mondja ki [...] a személy védelmére vonatkozó alapelvet¹¹ sem. Az Alaptörvény a legmagasabb szinten deklarálja az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelmét. [...] a tulajdon védelméhez hasonlóan itt is abból indul ki, hogy az Alaptörvényben megfogalmazott követelménynek a polgári jogi jogviszonyokban történő megvalósulását nem az elvi tétel megismétlésével, hanem konkrét normák, a személyiségi (illetve személyhez fűződő) jogok védelmére vonatkozó szabályok¹² segítségével kell biztosítani.”¹³

3. A szerződési jogi alapelv

A szerződés, amely a Ptk. megfogalmazásában „a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére”,¹⁴ mind a jogalkalmazóban, mind a jogalkotóban felveti a kérdést: melyek azok a garanciális szabályok, amelyeket a szerződő feleknek mindenképpen be kell tartani a szerződéskötés során. Erre a válasz a Ptk. Hatodik könyvének második részében található. A Ptk. a szerződéskötés szakaszaihoz igazodó logikus sorrendben tartalmazza a szerződés általános szabályait, amelyek között elsőként a szerződési jogi alapelveket rögzíti. Ezen három elv a következő: szerződési szabadság elve,¹⁵ a

10 Alaptörvény XIII. cikk.

11 Alaptörvény I. – VI. cikkek.

12 Ptk. Második Könyv: Az ember, mint jogalany.

13 T/7971. számú törvényjavaslat indokolással - A Polgári Törvénykönyvről.

14 Ptk. 6:58.§

15 Ptk. 6:59.§ (1) bek.: A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik szerződő felet.

(2) A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.

visszterhesség véelme¹⁶ és az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség.¹⁷ Természetesen ezen túl a Ptk. Bevezető rendelkezésében foglalt és előbb tárgyalt általános alapelvek, amelyek a Ptk. egészére irányadóak, szintén érvényesülnek.¹⁸

3.1. Szerződési szabadság

Ahogy Vékás fogalmaz: „Az emberek együttélése a társadalom számos területén jogi szankciókkal is biztosított megállapodásokon nyugszik.”¹⁹ Ezeket a megállapodásokat a felek elhatározásuknak és esetekben a piacgazdaság szempontjait is figyelembe véve kötik meg egymással. A szerződési szabadságban testesül meg a magánautonómia széleskörű elfogadása, amelyben három fő elem alkotja azt: a szerződéskötési elhatározás szabadsága, a szerződő partner megválasztásának szabadsága és a szerződési tartalom alakításának szabadsága.²⁰ Mielőtt e három alkotórész bemutatására sor kerülne, a szerződési szabadság megértéséhez vezető úton feltétlenül meg kell állni két igen fontos Alkotmánybírósági határozat elemzése mellett. Az első elemzendő határozatban az Alkotmánybíróság megsemmisítette a takarékbetétről szóló 1989. évi 2. tvr. 17. §-át, annak alkotmányellenességére tekintettel. Az Indítványozók szerint a sérelmezett rendelkezés alkalmazásával a jogalkotó a takarékbetéttel rendelkező személyt jelentős anyagi hátránnyal sújtotta, ha a betétes nem kezdeményezte a betéti szerződés módosítását. Kifogásolták továbbá, hogy az egyoldalú

16 6:61. § A szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár.

17 6:62. § (1) bek.: A felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.

(2) A fél nem hivatkozhat a tájékoztatási kötelezettség megsértésére olyan jogokkal, tényekkel és adatokkal kapcsolatban, amelyeket ismert vagy közhiteles nyilvántartásból vagy más forrásból ismernie kellett.

(3) Ha a szerződés létrejön, az a fél, aki az (1) bekezdésben foglalt kötelezettségét megszegi, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni.

18 WELLMANN György: *Szerződések tára – az új Ptk. alapján*, Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014, 25.

19 VÉKÁS i. m. (2016) 17.

20 Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2016. augusztus 15.; lásd még bővebben : JUHÁSZ Zoltán: A szerződési szabadság és határai alkotmányjogi és magánjogi nézőpontból, valamint a „clausula rebus sic stantibus” elve. *Közjogi Szemle*, 2015/1., 32-41.

szerdődmódosításra jogszabály útján került sor valamint, hogy a betétest a szerződés módosítására anyagi hátrány kilátásba helyezésével készteni a fenti rendelkezés. Indokolásában a taláros testület megállapította, hogy „[...]a kifogásolt jogszabályhely nem teremt lehetőséget a korábbi feltételek szerinti betétek fenntartására. Az ezt igénylő, illetve a szerzrdések módosítását nem kezdeményező betéteseknek a takarékbetétre vonatkozó szerzrdési szabadságát sérti a kifogásolt rendelkezés. A szerzrdés módosítás ilyen gyakorlata különösen hátrányos abban az esetben, ha a jogszabály az egyik szerzrdő fél – a pénzüintézet – számára kifejezetten előnyös, míg a betétest – ha nem kezdeményezi a szerzrdés módosítását az új feltételek szerint – a szerzrdésben ígért anyagi szolgáltatás – a kamat – csökkentésével sújtja. [...] A szerzrdési szabadság – amelyet az Alkotmánybíróság önálló alkotmányos jognak tekint – érvényesül abban az általános szabályban, amelyet a (régi) Polgári Törvénykönyv 200. § (1)²¹ bekezdése rögzít. [...] A (régi) Ptk. 226. § (1)²² bekezdése lehetőséget teremt az állami beavatkozásra, amikor úgy rendelkezik: a jogszabály meghatározhatja a szerzrdés egyes tartalmi elemeit, és kimondhatja, hogy ezek a szerzrdésnek akkor is részei, ha a felek eltérően rendelkeznek. E § (2) bekezdése azonban kiköti, hogy jogszabály – a hatályba lépése előtt megkötött szerzrdések tartalmát – csak kivételesen változtathatja meg.”²³

A második Alkotmánybírósági határozatban az indítványozók szerint az akkor hatályos Áfa tv., a Tao tv. és az Sza tv. érintett rendelkezései azért alkotmányellenesek, mert felesleges és indokolatlan állami beavatkozást jelentenek a vállalkozási és a szerzrdési autonómiába. „A beavatkozást nem indokolják a pénzügyi kormányzat által kiemelt célok, a törvényi korlátozás a vállalkozók érdekeivel szemben, a tényleges üzleti helyzet figyelmen kívül hagyásával is, a gazdasági versenyszféra másik csoportja, a bankok érdekeit védi. Ezzel kapcsolatban az Alkotmánybíróság rámutat: Noha a szerzrdéses szabadsághoz való jog szoros kapcsolatban áll az Alkotmány²⁴ 9. §-ának (1) bekezdésében deklarált piacgazdasággal, nem tartozik az alapvető jogok körébe. Emiatt a törvényalkotó viszonylag sokrétűen korlátozhatja a felek szerzrdéses szabadságát: bizonyos típusú szerzrdésekre nézve meghatározott formát írhat elő, jogi korlátok közé szoríthatja a szerzrdés

21 Ptk. 6:59.§.

22 Ptk. 6:60.§.

23 13/1990. (VI. 18.) AB határozat.

24 A Magyar Köztársaság Alkotmány 1949. évi XX. törvény 9. § (1) Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.

(2) A Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát.

tartalmát, egyes szerződések érvényességét hatósági jóváhagyáshoz kötheti, más szerződések esetében olyan korlátozást állapíthat meg, amelynek figyelmen kívül hagyása joghátrányt von maga után, s végül meghatározott tartalmú szerződések megkötését meg is tilthatja.”²⁵

A Ptk. hatályba lépése óta a bírói gyakorlata szerződési szabadság megállapítása során következetes: a szerződések jogi minősítésén túl a Ptk. alkalmazása esetén is lényeges, hogy a szerződéseket nem elnevezésük, hanem tartalmuk szerint kell elbírálni,²⁶ továbbá jogszabály által meghatározott tartalom csak arra az esetre vonatkozik, amikor a szerződés valamely tartalmi elemét a jogszabály rendezi.²⁷ A Ptk. hatályba lépése óta csupán 4 év telt el, és a fent hivatkozott ítéletekből megállapítható, hogy Fekete várakozásának és reményeinek megfelelően zökkenőmentes volt már a kezdeti alkalmazás ebben a tekintetben. Fekete gondolatmenetét követve a jogalkalmazó már nemcsak kezébe vette a kiskanalat, de már sikeresen meg is ette vele az első falatot a képzeletbeli pudingból.²⁸

3.1.1. Szerződéskötési elhatározás szabadsága

A szerződéskötési elhatározás szabadsága azt jelenti, az egyén kíván-e kötni szerződést. Ennek eldöntését elsősorban az adott szerződést kötni kívánó fél szükséglete határozza meg. Jogszabály igen ritkán és kivételes esetben ír elő szerződéskötési kötelezettséget.²⁹ Általában erre olyan piacgazdasági helyzetekben van szükség, amikor bizonyos gazdasági feltételek hiánya miatt jogi beavatkozás nélkül nem jönne létre a kereslet és kínálat ideális egyensúlya, és így nem alakulna ki az „egészséges verseny” a gazdaság szereplői között.³⁰ Példaként szolgálhat erre a közüzemi szolgáltató vállalatok jogszabály által kötelezővé tett szerződéskötés a szolgáltatásaikat igénybe venni szándékozókkal.³¹ Ezen túl más

25 31/1998. (VI. 25.) AB határozat.

26 Legfelsőbb Bíróság, Kúria, BH 2000/550. szám alatt közzétett eseti döntés.

27 Lásd: A Fővárosi Ítéltábla Pf.20279/2015/4. számú határozata; A Fővárosi Törvényszék G.40144/2015/8. számú határozata; A Fővárosi Ítéltábla Pf.21765/2014/4. számú határozata. Csak arra az esetre vonatkozik, amikor a szerződés valamely tartalmi elemét a jogszabály rendezi.

28 FEKETE Orsolya: Tájékoztató az új Ptk.-ról, Veszprémi Törvényszék, https://veszpremit-orvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/tajekoztato_az_uj_ptkrol.pdf (2018. 06. 07.)

29 VÉKÁS i. m. (2016) 37.

30 6:71. § (1) bek.: Ha jogszabály szerződéskötési kötelezettséget ír elő és a felek a szerződést nem kötik meg, a bíróság a szerződést létrehozhatja, és annak tartalmát meghatározhatja.

31 A földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény 34. § (1) bek.: Az egyetemes szolgáltatót a

közérdekű cél is indokolhatja a szerződéskötési kötelezettséget. „A kártelepítés biztosítási úton történő megoldása társadalmi érdek lehet bizonyos tevékenység folytatóinál (például gépjármű-üzembentartóknál)³² vagy meghatározott foglalkozás gyakorlóinál (például ügyvédekénél,³³ közjegyzőknél).³⁴ Ezekben az

működési engedélyében meghatározott szolgáltatási területen lévő egyetemes szolgáltatást igénylő jogosultak tekintetében – az e törvény szerinti feltételekkel – egyetemes szolgáltatási szerződéskötési kötelezettség terheli. Az egyetemes szolgáltató köteles az új felhasználók esetében a szerződéskötési szándék bejelentésétől számított 30 napon belül az egyetemes szolgáltatásra jogosult felhasználóval a szerződést megkötni, és a szerződésben meghatározott időponttól a szolgáltatás nyújtását megkezdeni, ha az egyetemes szolgáltatásra jogosult felhasználó már csatlakozott a szállító- vagy az elosztóvezetékhez és a felhasználó átadta a kapacitás lekötésének a jogát az egyetemes szolgáltatónak.

(2) Az egyetemes szolgáltatási szerződés alapján az egyetemes szolgáltató köteles az (1) bekezdésben meghatározott időponttól kezdődően az egyetemes szolgáltatásra jogosult felhasználónak folyamatosan földgázt értékesíteni, a felhasználó pedig ennek ellenértékét rendszeresen megfizetni.

32 A kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény 4. § (1) Minden magyarországi telephelyű gépjármű üzembentartója köteles – a külön jogszabály alapján mentesített gépjárművek kivételével – az e törvény szerinti biztosítóval a gépjármű üzemeltetése során okozott károk fedezetére, az e törvényben meghatározott feltételek szerinti biztosítási szerződést kötni, és azt díjfizetéssel hatályban tartani (biztosítási kötelezettség).

(2) A biztosítási kötelezettség, ha jogszabály másként nem rendelkezik, a mindenkori üzembentartót a gépjármű hatósági engedéllyel és jelzéssel való ellátásának időpontjától – a szünetelés kivételével – a gépjármű forgalomból történő kivonásáig, illetve a külön jogszabályban meghatározott forgalomba helyezésre nem kötelezett gépjármű esetében a forgalomban történő részvétel kezdetétől a részvétel végleges megszüntetéséig terheli.

(3) A szerződés megkötésére vonatkozó kötelezettség tekintetében üzembentartónak minősül a gépjármű tulajdonosa által – szerződés vagy más hitelt érdemlően igazolt jogcím alapján – üzembentartóként megnevezett személy.

33 Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 28. § (1) Az ügyvédi tevékenység folytatására adott megbízás (a továbbiakban: ügyvédi megbízás) – e törvény és a Polgári Törvénykönyv eltérő rendelkezése hiányában – szabad megállapodás tárgya.

(2) Az ügyvédi tevékenység végzésére irányuló megbízási szerződést az egyéni ügyvéd, az európai közösségi jogász, a külföldi jogi tanácsadó, illetve az ügyvédi iroda és az ügyfél köti meg. Ha az ügyfél azonnali jogvédelme szükséges, és az ügyfél a megbízási szerződés megkötésében akadályoztatva van, az ügyfél hozzátartozóját a megbízási szerződés megkötése körében az ügyfél képviselőjének kell tekinteni. Ez azonban az ügyfélazonosításra vonatkozó kötelezettséget nem érinti.

29. § (1) A megbízási szerződést írásba kell foglalni kivéve, ha az csak jogi tanácsadásra irányul.

(2) Az (1) bekezdés szerinti írásba foglalás elmaradása a megbízás érvényességét nem érinti, de ilyen esetben a megbízás tartalmának bizonyítása a megbízottat terheli.

34 A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 129. § A közjegyzői okiratnak tartalmaznia

esetekben harmadik személyek, a potenciális károsultak érdekét kell védeni, és ennek érdekében jogszabály a tevékenység folytatóját vagy a foglalkozás gyakorlóját felelősségbiztosítási szerződés megkötésére kötelezi. A példák mindkét esettípusban azt is mutatják, hogy a szerződéskötési kötelezettség jogszabályi előírása egyoldalú, csak az egyik félre vonatkozik.”³⁵

3.1.2. Partnerválasztás szabadsága

A partnerválasztás szabadsága magába foglalja azt a jogot, hogy a szerződést kötni kívánó fél maga határozza meg, hogy kivel köt szerződést. Ez a szabadság érvényesül például a felelősségbiztosításra kötelezettek esetében, hogy megválasszák melyik biztosítóval kívánnak szerződni.³⁶ A Ptk. kommentár felveti azt a problémakört, hogy annak ellenére, hogy a Ptk. zálogjogi rendelkezéseiben is érvényesül a partnerválasztás szabadsága,³⁷ mégis a Ptk. 5:96.§ (2) és (3) bekezdéseinek³⁸ értelmezése során „a zálogjogosulti bizományost – bejegyzett

kell:

- a) az eljárás helyét, évét, hónapját és napját,
- b) a közjegyző családi és utónevét, továbbá székhelyét,
- c) a felek, az azonossági és az ügyleti tanúk, a bizalmi személy, valamint a tolmács családi és utónevét,
- d) a jogügylet tartalmát, utalva az esetleges meghatalmazásra vagy más mellékletre, feltéve hogy ezek a közjegyzői okirathoz nincsenek hozzáfűzve,
- e) a közjegyzői okirat felolvasásának, illetve az ezt helyettesítő eljárásnak a megtörténését, vagy a felolvasás mellőzésének tényét és a feleknek ezt indítványozó nyilatkozatát,
- f) azt, hogy a fél a közjegyzői okiratban foglaltakat az akaratával megegyezőnek találta,
- g) a felek az azonossági és az ügyleti tanúk, a bizalmi személy, valamint a tolmács aláírását vagy kézjegyét,
- h) a közjegyző aláírását és bélyegző lenyomatát.

35 BÍRÓ György; FARKAS Attila László; FUGLINSZKY Ádám; KISFALUDI András; MOLNÁR Ambur; PETRIK Béla; VÉKÁS Lajos; WELLMANN György: *Polgári Jog – Kötelmi jog. Első és Második rész.* Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014, 115-116.

36 VÉKÁS i.m. (2016), 39., lásd még: TÖRÖK Éva: A szerződési szabadság gazdaságszabályozó szerepe. *Debreceni Jogi Műhely*, 2014/1-2., 8.

37 BODZÁSI Balázs (szerk.): *Hitelbiztosítékok.* Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2016, 291-292.

38 Ptk. 5:96. § (2) A zálogjogosulti bizományos kijelölése harmadik személyekkel szemben attól az időponttól hatályos, amikor a bizományos személyét – zálogjogosulti bizományosi minősége feltüntetésével – az ingatlan-nyilvántartásba, a lajstromba vagy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzik.

(3) A zálogjogosulti bizományos kijelölésének visszavonása esetén a zálogjogosult – több zálogjogosult esetén ezek együttesen – a kijelölés visszavonásával egyidejűleg új zálogjogosulti bizományost jelölhet ki, vagy maga lép a zálogjogosulti bizományos he-

zálogjog hiányában – nem lehet a megfelelő nyilvántartásban feltüntetni, így a zálogkötelezett sem feltétlenül tudja (és nem is kell tudnia), hogy aki vele a zálogszerződést megkötö, az zálogjogosulti bizományos, és nem egy egyszerű zálogjogosult, ami sértheti a partnerválasztás szabadságát”.³⁹ Késmárki–Mészáros hasonló következtetésre jut a közbeszerzések joga körében akként, hogy „a szerződő partner megválasztásának sajátos korlátját képezik a közbeszerzési eljárások, melyet az azt szabályozó jogszabályok hatálya alá tartozó, ajánlatkérőként meghatározott szervek meghatározott tárgyú és értékű beszerzéseik esetén kötelesek lefolytatni. Az eljárás elején rögzíteni kell az ajánlatkérő értékelési szempontjait, ami lehet a legalacsonyabb összegű ellenszolgáltatás vagy a részletezett, az összességében legelőnyösebb ajánlat, de a közbeszerzési pályázat végén az ajánlatnak leginkább megfelelő ajánlattevővel köteles a szerződést megkötöni.”⁴⁰

3.1.3. Tartalomalakító szabadság

A felek tartalomalakító szabadságát a Ptk. tételesen is kimondja. Erre például szolgálhat a Győri Ítéltábla azon döntése, amelyben arra az álláspontra jutott, hogy a jogszabályban meghatározott szerződéskötési kötelezettség hiányában a szerződési szabadság elve érvényesül, amely alapján a felek szabadon köthetnek szerződést, szabadon választhatják meg a másik szerződő felet és szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát.⁴¹ Vékás e témában kifejti, hogy „a szerződési szabadság lényeges eleme a felek tartalomalakító szabadsága is. A szerződésalakító (tartalmi) szabadság következménye a szerződési jogi normák döntő többségének diszpozitív jellege. Ez azt jelenti, hogy a szerződő felek a szerződési szabályoktól eltérően is megállapodhatnak.”⁴² Mind a kötelek közös

lyébe. A zálogjogosulti bizományos kijelölésének visszavonása harmadik személyekkel szemben attól az időponttól hatályos, amikor az új zálogjogosulti bizományost vagy a zálogjogosultat az ingatlan-nyilvántartásba, a lajstromba vagy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzik.

39 Polgári jog I-IV. - új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2016. augusztus 15.

40 KÉSMÁRKI-MÉSZÁROS i. m. 145.

41 Győri Ítéltábla Gf.II.20.079/2017/4/I.

42 Ptk. 6:1.§ (3) A köteleknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja. Lásd még bővebben: WELLMANN György: A szerződések egyes általános szabályai az új Ptk.-ban, *Gazdaság és Jog*, 2013/1.,4.; BLEIER Judit: Jogfejlesztő jogalkalmazás (új Ptk. kötelmi jog általános szabályai) I., *Céghírnök*, 2017/4., 11-12.; JÓJÁRT Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben - elméleti alapvetés, *Magyar Jog*, 2014/12., 677.

szabályai, mind a szerződési szabályok között kivételesen előfordulnak kötelező (kógens) rendelkezések, amelyekről a felek egyező akarattal sem térhetnek el. A kógens rendelkezésektől eltérő szerződéses kikötés – függetlenül attól, hogy azt a törvény kifejezetten kimondja vagy sem – semmis.”⁴³ E tekintetben a Ptk. kommentár akként fogalmaz, hogy az egymással szerződést kötők gazdasági kapcsolataiban képesek az érdekérvényesítésre, ezáltal a jogalkotónak egyéb magánjogi szabályok megalkotásával igen szűk körben kell beavatkoznia.⁴⁴ A Legfelsőbb Bíróság elvi határozatában megállapította, hogy szerződéses szabadságuk alapján – ellentétes törvényi szabály hiányában – a felek megállapodhatnak a helyiségbérleti jogviszony azonnali hatályú felmondásában.⁴⁵ Ez a szabadság a szerződés formai szabadságára is kiterjed. A Legfelsőbb Bíróság elvi határozatban szintén megállapította, hogy a magyar jog nem ismer típuskényszert, és ezért a tulajdonjog megszerzésének jogcíme atipikus szerződésből is megállapítható. Álláspontja szerint a felperes által bejegyzés alapjául szolgáló okiratként benyújtott megállapodás a tulajdonjog-változás jogcímét megfelelően tartalmazza. A szerződésből ugyanis kitűnik, hogy az átruházók ingatlanai tulajdonjogát visszterhes módon, ügyvédi tevékenység – mint ellenszolgáltatás – fejében a felperesre ruházzák. E szerződés lényegében a Ptk. szerinti adásvételi szerződésnek minősül, amelyben a vételárat pénzben meghatározták, de nem készpénzben teljesítették.⁴⁶

Természetesen a fentiekben is említett diszpozitivitás mellett a szerződéses viszonyok esetében is vannak kógens jogszabályok, amelyekről a felek egyező akarattal sem térhetnek el. A kógens rendelkezésektől eltérő szerződéses kikötés semmis. Ilyen szabályokra van szükség elsősorban olyan esetben, „amelyben a szerződő feleken kívüli harmadik személyek érdeke, esetleg egy nagyobb közösség érdeke vagy a társadalom erkölcsi értékrendjének védelme kívánja meg a kötelező normával történő beavatkozást a szerződő felek autonómiájába”⁴⁷ Példaként szolgálhat a Ptk. 6:100.§-ban⁴⁸ foglalt fogyasztókat védő szabályozás, amely tekintetében Wellmann úgy foglal állást, hogy „ez a rendelkezés tehát a fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok egyoldalú kógenciáját deklarálja.”⁴⁹

43 VÉKÁS Lajos: Az új Polgári Törvénykönyvről, *Jogtudományi Közlöny*, 2013/5., 228.

44 Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2016. augusztus 15.

45 EBH 2007.1608.

46 EBH 2008.1843.

47 Bíró et al. (2014) i. m. 117.

48 6:100.§ Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben semmis az a kikötés, amely e törvénynek a fogyasztó jogait megállapító rendelkezéseitől a fogyasztó hátrányára eltér.

49 WELLMANN György: A szerződés érvénytelenségének szabályozása az új Polgári Tör-

Külön említést érdemelnek azok az esetek, amikor a jogszabály minden további lépés nélkül keletkezteti a kötelmet. Erre akkor kerül sor, ha a „felek egyenjogúsága és mellérendeltsége mögött [...] a gazdasági illetve a szakismereti egyensúly hiánya állapítható meg”.⁵⁰ Ha a jogszabály a szerződés valamely tartalmi elemét kötelezően meghatározza, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal jön létre. Ha jogszabály a hatálybalépése előtt megkötött szerződések tartalmát megváltoztatja, és a szerződés megváltozott tartalma valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti, ez a fél kérheti a bíróságtól a szerződés módosítását vagy a szerződéstől elállhat.⁵¹

A Ptk.-ban szabályozott általános szerződési feltételek a tartalomalakító szabadság szemszögéből külön kategóriát képeznek. Definíciója szerint: általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg.⁵² A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma szerint a „[...] kötelmi jogban főszabályként érvényesülő diszpozitivitás alól kivételt jelentő, a szerződési szabadságot korlátozó kógens fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok léte abból a felismerésből ered, hogy bizonyos kötelmi jogi relációkban a szerződő felek személyében meglévő lényeges különbségek (eltérő szakmai ismeretek, eltérő információk a szerződés tárgyáról stb.) olyan gazdasági-szakismeretei egyensúlytalanságot eredményezhetnek, ami szükségessé teheti a gyengébb szerződéses alkupozícióban lévő fél védelmét”.⁵³

3.2. Visszterhesség vélelme

Szalma a visszterhesség vizsgálatát távolabbról szemlélve megállapítja, hogy „A visszterhesség ekvivalenciakövetelménye relatív, a szerződés tárgyára és tartalmára vonatkozó szerződési szabadság alapján, ezért ezen elv megsértése néha megtámadhatóságot (pl. *laesio enormis* – a szolgáltatások feltűnő aránytalansága), más esetben, pl. uzsorás szerződéseknél, a másik fél kizsákmányolásra irányuló szubjektív elem jószokás-ellenessége miatt, semmisséget von magával, igaz a szerződés érvényben tartásának lehetőségével,

vénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/2., 67.

50 Fábián Ferenc: *Előadásvázlatok a kötelmi jog általános része köréből*, Budapest, Patrocinium, 2016, 86.

51 Ptk. 6:60.§.

52 Ptk. 6:77.§ (1) bek.

53 2/2011. (XII. 12.) PK véleménye.

a kihasznált fél szolgáltatásának mérséklésével.”⁵⁴ A Ptk. már sokkal szűkebben és pontosabban fogalmaz: a szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár.⁵⁵ „A visszterhesség tehát egy vélelem, amely a felek akaratszabadságából kiindulva megdönthető.”⁵⁶ E vélelemnek olyan nevesített szerződéstípusok esetében van döntő fontossága, amelyek előfordulhatnak mind az ingyenes, mind a visszterhes alakzatban is: a megbízási szerződés,⁵⁷ a letét,⁵⁸ vagy a szívességi kölcsön⁵⁹ lehetnek erre a leggyakoribb példák.⁶⁰ A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntése során akként foglalt állást a visszterhesség vélelmével kapcsolatban, hogy „[...]Ptk. 201. §-ának (1)⁶¹ bekezdése szerint a szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből, vagy a körülményekből kifejezetten más nem következik – ellenszolgáltatás jár. A kötelmi jog ezen általános szabálya tehát a visszterhességet vélelmezi, a hozzátartozók által kötött szerződések esetében is. Az ingyenesség vélelme jogszabályi alapon csak az esetben áll fenn, ha a törvény speciális szabállyal másként rendelkezik. A perbeli jogvita nem az adásvételi szerződés teljesítésére, hanem annak megállapítására irányult, hogy az adásvételi szerződés ajándékozási szerződést leplez. Erre a tényállításra a felperesek kívántak jogot alapítani, ezért az alperesként perben álló szerződő felek az okirat tartalmi valóságának bizonyítására nem kötelezhetők.”⁶²

3.3. Együttműködési és tájékoztatási kötelezettség

Előjáróban meg kell említeni, hogy a régi Ptk. az együttműködési kötelezettséget a felek részére alapelvei között⁶³ mondta ki, egyértelműen kifejezve azt, hogy „az együttműködési kötelezettség a polgári jogi kapcsolatokban az adott jog gyakorlását vagy kötelezettség teljesítését meghaladó magatartás kifejtését jelenti, különösen azt a magatartást, amely a másik felet károsodástól óvja meg, jogai gyakorlását megkönnyíti stb. Ez a magatartás megnyilvánulhat közlési,

54 SZALMA József: A jószokások (jóerkölcs) és a közrend megsértésének jogi következményei a magyar polgári jogban, *Magyar Jog*, 2011/7., 404.

55 Ptk. 6:61.§.

56 KENYERES et al. (2007) i. m., 154.

57 Ptk. 6:280. §.

58 Ptk. 6:365. §.

59 Ptk. 6:388. §.

60 Bíró et al. (2014) i. m. 119.

61 Megfelel a hatályos Ptk. 6:61.§-nak.

62 Legf.Bír.Pfv.V.22.657/2000.

63 régi Ptk. 4.§.

tájékoztatási kötelezettségben, nem jelentős jogról való lemondásban.”⁶⁴ A jogalkotó figyelembe véve a bírói gyakorlatot és a gazdasági viszonyok változást már a Ptk. tételes szabályaként határozta meg és tette egyértelművé, hogy „az együttműködési kötelezettség nem a szerződés megkötésével keletkezik, hanem ez a kötelezettség a feleket már azt megelőzően, a szerződéses tárgyalások során is terheli. Ez volt már a régi Ptk. bírói gyakorlatában elfogadott álláspont is.”⁶⁵

Az együttműködési kötelezettség szabályának alkalmazására főként kötelmi kapcsolatokban kerül sor, ennek konkrét normáit is meghatározza a törvény. Az egymással szerződést kötni kívánó feleket a szerződés megkötéséhez vezető úton egészen a szerződés megszűnéséig a kölcsönös együttműködés és tájékoztatás kötelezettsége terheli.⁶⁶ A felek kötelesek tehát a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről. A fél nem hivatkozhat a tájékoztatási kötelezettség megsértésére olyan jogokkal, tényekkel és adatokkal kapcsolatban, amelyeket ismert, vagy közhiteles nyilvántartásból vagy más forrásból ismernie kellett. Abban az esetben, ha a szerződés létrejön az a fél, aki az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét megszegi, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni. A szerződés létrejöttének elmaradásáért azonban a feleket kártérítési kötelezettség nem terheli. Ha a szerződés nem jön létre, az a fél, aki az az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét a szerződéskötési tárgyalások során megszegte, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni.⁶⁷

Gyakorlati példaként állhat itt, a napjainkban is széles körben és gyakorta használt vállalkozási típusú szerződések közül, a vállalkozási szerződés, amely esetében, ahogy Bartal fogalmaz, „A vállalkozó a *maga ura*, és a tevékenységének feltételeit úgy köteles megszervezni, hogy biztosítsa a tevékenység balesetmentes, szakszerű, gazdaságos és határidőre történő befejezését. A tevékenységét azonban a megrendelő érdekében végzi, annak céljait, elképzeléseit valósítja meg, esetleg

64 Polgári jog I-IV. – régi Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2012. május 15.

65 Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, utolsó frissítés: 2016. augusztus 15.

66 VEREBICS János: *Kötelmek, szerződések joga az új Ptk.-ban*. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014, 41.

67 Ptk. 6:62.§ (1)-(5) bek.

valamely feladatának teljesítését segíti elő. Ennek megfelelően a vállalkozót a megrendelő utasításokkal láthatja el, és a vállalkozó köteles ezeket az utasításokat követni. Az utasítási jog azonban nem korlátlan, nem terjedhet ki a munka megszervezésére, általában inkább az eredmény tulajdonságaira vonatkozik, közel áll a minőségi kikötésekhez. [...] A Ptk. 6:62. § rendelkezéseinek megfelelően a feleket a szerződés megkötésénél és fennállása során is együttműködési és tájékoztatási kötelezettség terheli. Ezen kötelezettség megszegése kártérítés fizetési kötelezettséget von maga után. A vállalkozási szerződés általános szabályai között a Ptk. a vállalkozó részére külön figyelmeztetési kötelezettséget ír elő arra az esetre, ha a megrendelő célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad. Annak ellenére, hogy a Ptk. a régi szabályozástól eltérően nem említi, az együttműködési kötelezettségből adódóan a vállalkozót akkor is terheli a figyelmeztetési kötelezettség, ha a megrendelő alkalmatlan anyagot ad.”⁶⁸ Le kell szögeznünk, ahogy az együttműködési kötelezettség kölcsönös, tehát a szerződéskötésről tárgyaló felek a szerződéskötés elmaradása miatt a másik féltől kártérítést igényelhetnek.⁶⁹ Az együttműködési kötelezettség köréből aktuális példa lehet a Kúria egyik határozata, amelyben megállapította, hogy a hitelt folyósító bank megszegi az együttműködési kötelezettségét akkor, amikor a végtörlesztésre nyitva álló határidő utolsó napján hívja fel a felperest hiánypótlásra és emiatt a végtörlesztés megghiúsul.⁷⁰ Ezzel összhangban pedig a tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatban, jogegységi határozatában a Kúria külön kiemelte, hogy a pénzügyi intézményt a jogszabály alapján terhelő tájékoztatási kötelezettségnek ki kell terjednie az árfolyamváltozás lehetőségére és arra, hogy annak milyen hatása van a törlesztőrészekre. A tájékoztatási kötelezettség nem terjed ki ugyanakkor az árfolyamváltozás mértékére.⁷¹

4. Következtetések

A szerződés jogi alapelvek a felek egymás közötti jogviszonyaiban nemcsak iránymutatásként, hanem egyfajta keretként is szolgálnak, ezzel is kiköveve azt a képzeletbeli utat, ahol a szerződő felek közös akarattal létrehozhatják a contractust. A kölcsönösség, az együttműködés, a tájékoztatás, a visszterhesség és a szerződésalakítás szabadsága az, amely a feleket köti: egyrésztől a tartalmi és formai követelményeket meghatározva, másrésztől az egymás

68 BARTAL Géza: Vállalkozási szerződés az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 2014/1., 10-11.

69 BÍRÓ et al. (2014) i. m. 120.

70 Kúria Pfv.VI.21.632/2014.

71 Kúria 6/2013. PJE határozata.

felé kötelezően megteendő aktusokat kialakítva annak érdekében, hogy a szerződés gazdasági és érdekegyensúlya fennmaradjon. A Ptk. egészét átható alapelvek mellett, álláspontom szerint a szerződésjogi alapelvek nem kisebb jelentőséggel bírnak: megalkotják számunkra azt a ma is ismert szerződéses világot, amelyben élünk és dolgozunk.

